

DAVLAT VA INVESTOR O'RTASIDAGI NIZOLARDA MEDIATSIYANING AFZALLIKLARI VA UNDA FOYDALANISHDAGI CHEKLOVLAR

Shodmonov Davron Mamatmurod o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti Xalqaro tijorat huquqi
yo'nalishi talabasi, Toshkent, O'zbekiston.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15605530>

Annotatsiya. Tезis davlat va investor o'rtasidagi investitsion nizolarni mediatsiya orqali hal qilishning afzalliklari va cheklovlarini tahlil qiladi. Maqsad – mediatsiyaning samaradorligini baholash va O'zbekistonda qo'llanilishi uchun takliflar berish. Mediatsiya tejamkorlik, maxfiylik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi, ammo ixtiyoriy xarakteri va ijro etishning yo'qligi uni cheklaydi. O'zbekistonda mediatsiya qonunchiligi mavjud, lekin investitsion nizolarda kam qo'llaniladi. Singapur va ICSID tajribasi tahlil qilinadi. Takliflar qonunchilikni takomillashtirish va mediatorlar malakasini oshirishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Investitsion nizolar, mediatsiya, O'zbekiston qonunchiligi, xalqaro arbitraj, tejamkorlik, maxfiylik, moslashuvchanlik, investitsion iqlim.

ADVANTAGES AND LIMITATIONS OF USING MEDIATION IN DISPUTES BETWEEN THE STATE AND THE INVESTOR.

Abstract. This thesis analyzes mediation's advantages and limitations in resolving investor-state disputes. It aims to evaluate mediation's effectiveness and propose recommendations for Uzbekistan. Mediation offers cost-efficiency, confidentiality, and flexibility, but is limited by its voluntary nature and lack of enforceability. In Uzbekistan, mediation is regulated, yet rarely used in investment disputes. Experiences from Singapore and ICSID are examined. Recommendations include improving legislation and mediator training to enhance mediation's role in strengthening Uzbekistan's investment climate.

Keywords: Investor-state disputes, mediation, Uzbekistan legislation, international arbitration, cost-efficiency, confidentiality, flexibility, investment climate.

ПРЕИМУЩЕСТВА И ОГРАНИЧЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕДИАЦИИ В СПОРАХ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВОМ И ИНВЕСТОРОМ

Аннотация. Тезис исследует преимущества и ограничения медиации в разрешении инвестиционных споров. Цель – оценить эффективность медиации и предложить рекомендации для Узбекистана. Медиация обеспечивает экономичность, конфиденциальность и гибкость, но ограничена добровольным характером и отсутствием обязательной силы решений.

В Узбекистане медиация регулируется законом, но редко применяется в инвестиционных спорах. Анализируется опыт Сингапура и ICSID. Рекомендации включают совершенствование законодательства и повышение квалификации медиаторов.

Ключевые слова: Инвестиционные споры, медиация, законодательство Узбекистана, международный арбитраж, экономичность, конфиденциальность, гибкость, инвестиционный климат.

Kirish

So‘nggi yillarda global iqtisodiy integratsiya va xorijiy investitsiyalarning o‘sishi davlat va investor o‘rtasidagi nizolarni ko‘paytirdi. Ushbu nizolar ko‘pincha investitsion shartnomalar, ekspropriatsiya yoki davlatning tartibga solish choralari bilan bog‘liq bo‘lib, ularning samarali hal qilinishi mamlakatlarning investitsion iqlimi uchun muhim ahamiyatga ega¹. An‘anaviy ravishda investitsion nizolar xalqaro arbitraj [masalan, ICSID yoki UNCITRAL] yoki milliy sudlar orqali hal qilinadi, ammo bu jarayonlarning yuqori xarajati, uzoq muddatlari va qarama-qarshi xarakteri muqobil yechimlarni izlashni talab qilmoqda. Mediatsiya, uchinchi mustaqil shaxs yordami bilan taraflarni kelishuvga olib keladigan ixtiyoriy va moslashuvchan jarayon sifatida, ushbu muammolarga yechim sifatida e‘tibor qozonmoqda.

Ushbu tezisning maqsadi davlat va investor o‘rtasidagi investitsion nizolarni mediatsiya orqali hal qilishning afzalliklari va cheklovlarini tahlil qilish, O‘zbekistonda uning qo‘llanilishi imkoniyatlarini o‘rganish va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning predmeti mediatsiya jarayonining huquqiy va amaliy jihatlari, obyekti esa investitsion nizolar, xususan, O‘zbekistonning milliy tajribasi va xalqaro amaliyotidir. Tadqiqotda xalqaro tajriba, masalan, Singapur Mediatsiya Markazi va ICSID doirasidagi holatlar tahlil qilinadi. Kutilgan natijalar mediatsiyaning O‘zbekistonning investitsion iqlimini yaxshilashda strategik ahamiyatini ko‘rsatish va uni rivojlantirish uchun aniq takliflar taqdim etishni o‘z ichiga oladi.

Asosiy qism

Mediatsiya investitsion nizolarni hal qilishda bir qator afzalliklarga ega, jumladan, tejamkorlik, tezkorlik, moslashuvchanlik, maxfiylik va taraflar o‘rtasidagi munosabatlarni saqlash.

Tejamkorlik va tezkorlik. Xalqaro arbitraj, masalan, ICSID orqali olib boriladigan jarayonlar o‘rtacha 4-6 million AQSh dollari xarajat talab qiladi va 2-5 yil davom etadi.

¹ Dolzer, R., & Schreuer, C. [2012]. *Principles of International Investment Law*. Oxford University Press. [pp. 235-240]

Mediatsiya esa ancha arzon va tezroq bo'lib, odatda bir necha oy ichida yakunlanadi.

Masalan, Singapur Xalqaro Mediatsiya Markazi [SIMC] ma'lumotlariga ko'ra, mediatsiya arbitrajga nisbatan 60-80% tejamkor. O'zbekistonda mediatsiya xarajatlari "Mediatsiya to'g'risida"gi qonun asosida tartibga solinadi, bu esa mahalliy investorlar uchun qulay imkoniyat yaratadi².

Moslashuvchanlik. Mediatsiyada qat'iy protsessual qoidalar yo'q, bu esa taraflarga o'ziga xos ehtiyojlariga mos keladigan yechimlarni topish imkonini beradi. Masalan, davlat-xususiy sheriklik [DXSh] loyihalarida shartnomalarni qayta muzokara qilish orqali nizolarni hal qilish mumkin.

Maxfiylik va munosabatlarni saqlash. Mediatsiya yopiq jarayon bo'lib, tijoriy sirlar va davlat manfaatlarini himoya qiladi. Shuningdek, u qarama-qarshi xarakterga ega bo'lmagani uchun taraflar o'rtasidagi hamkorlikni davom ettirishga yordam beradi. Masalan, 2016-yilda SIMC orqali Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatidagi infratuzilma loyihasiga oid nizo mediatsiya orqali muvaffaqiyatli hal qilinib, investorning loyihani davom ettirishiga imkon yaratdi.

Mediatsiyaning afzalliklariga qaramay, uning cheklovlari ham mavjud: ixtiyoriy xarakter, majburiy ijro etishning yo'qligi, malakali mediatorlarning yetishmasligi va davlatlarning ishonchsizligi.

Ixtiyoriylik prinsipi. Mediatsiya faqat taraflarning roziligi bilan amalga oshiriladi. Agar bir tomon qat'iy pozitsiyada tursa, jarayon muvaffaqiyatsiz yakunlanadi. Masalan, ICSID doirasidagi *Italba Corporation v. Oriental Republic of Uruguay* [ARB/16/9] ishida mediatsiya 2016-yilda 5 soat davomida sinab ko'rilgan, ammo Urugvay hukumatining qat'iy pozitsiyasi tufayli muvaffaqiyatsiz bo'lib, arbitrajga o'tgan³.

Majburiy ijro etishning yo'qligi. Mediatsiya kelishuvlari majburiy huquqiy kuchga ega emas, bu esa ijro etish xavfini oshiradi. O'zbekistonda kelishuvlarni notarial tasdiqlash imkoniyati mavjud bo'lsa-da, bu investitsion nizolar uchun yetarli emas.

Malakali mediatorlarning yetishmasligi. Investitsion nizolar bo'yicha mediatsiya xalqaro huquq va moliya bo'yicha chuqur bilimlarni talab qiladi. O'zbekistonda ixtisoslashgan mediatorlar soni cheklangan, bu esa jarayonning samaradorligini pasaytiradi.

Davlatlarning ishonchsizligi. Davlatlar mediatsiyani suverenitetga putur yetkazuvchi zaiflik sifatida qabul qilishi mumkin, bu esa O'zbekistonda ham kuzatiladi.

² O'zbekiston Respublikasining "Mediatsiya to'g'risida"gi qonuni [2018].

³ INTERNATIONAL CENTRE FOR SETTLEMENT OF INVESTMENT DISPUTES *ITALBA CORPORATION, CLAIMANT, V. THE ORIENTAL REPUBLIC OF URUGUAY, RESPONDENT*. ICSID CASE NO. ARB/16/9 CLAIMANT'S MEMORIAL September 16, 2016. [pp.4].

O'zbekistonda mediatsiya "Mediatsiya to'g'risida"gi qonun [2018] bilan tartibga solinadi, ammo investitsion nizolarda qo'llanilishi cheklangan. Asosiy muammolar orasida ixtisoslashgan mediatorlarning yetishmasligi, huquqiy madaniyatning pastligi va davlat idoralarining ishonchsizligi turadi. Masalan, DXSh loyihalarida nizolar odatda sud yoki muzokaralar orqali hal qilinadi. Biroq, O'zbekistonning 2017-yildan beri amalga oshirayotgan investitsion iqlimni yaxshilash islohotlari mediatsiyani rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratmoqda. DXSh loyihalarining ko'payishi mediatsiyaga ehtiyojni oshiradi, chunki bu loyihalar uzoq muddatli hamkorlikni talab qiladi.

Quyida ushbu sohani yanada takomillashtirish uchun takliflar keltiriladi.

1. **Qonunchilikni takomillashtirish:** "Mediatsiya to'g'risida"gi qonunga investitsion nizolarga xos bo'lim qo'shish, mediatorlar malakasini va kelishuvlarning ijro etilishini aniq belgilash.
2. **Malaka oshirish:** ICSID va Singapur tajribasi asosida mediatorlar uchun maxsus sertifikatlash dasturlari tashkil etish.
3. **Pilot loyihalar:** DXSh loyihalarida mediatsiyani majburiy dastlabki bosqich sifatida joriy etish.
4. **Xalqaro hamkorlik:** ICSID Mediatsiya Qoidalarini [2022] O'zbekiston qonunchiligiga integratsiya qilish.
5. **Huquqiy madaniyat:** Biznes hamjamiyati va davlat xodimlari uchun mediatsiya bo'yicha seminarlar tashkil qilish.

Xulosa

Mediatsiya investitsion nizolarni hal qilishda tejamkorlik, moslashuvchanlik va maxfiylik kabi afzalliklarni taqdim etadi, ammo ixtiyoriy xarakteri va ijro etishning yo'qligi uning samaradorligini cheklaydi. O'zbekistonda mediatsiya rivojlanmoqda, lekin investitsion nizolarda qo'llanilishi uchun qonunchilik islohotlari va malaka oshirish zarur. Xalqaro tajriba, masalan, Singapur Mediatsiya Markazi va ICSID misollari, O'zbekiston uchun muhim namuna bo'la oladi.

Mediatsiyani keng joriy etish O'zbekistonning investitsion jozibadorligini oshiradi va nizolarni samarali hal qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. Dolzer, R., & Schreuer, C. [2012]. *Principles of International Investment Law*. Oxford University Press. [pp. 235-240].

2. Salacuse, J. W. [2010]. *The Law of Investment Treaties*. Oxford University Press. [pp. 156-160].
3. O‘zbekiston Respublikasining “Mediatsiya to‘g‘risida”gi qonuni [2018]. Available at:
4. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida”gi qonuni [2019]. Available at:
5. World Bank. [2020]. “Doing Business 2020: Uzbekistan.” [pp. 45-50].
6. INTERNATIONAL CENTRE FOR SETTLEMENT OF INVESTMENT DISPUTES
ITALBA CORPORATION, CLAIMANT, V. THE ORIENTAL REPUBLIC OF
URUGUAY, RESPONDENT. ICSID CASE NO. ARB/16/9 CLAIMANT’S MEMORIAL
September 16, 2016. [pp.4].